

methodological principles of the philosophy of law. At the same time, these principles are considered not as antipodes that contradict each other, but as dialectically interconnected and ensure the effective functioning of the philosophical and legal paradigm. Understanding of this notion, in contrast to the dialectical and materialist approach, opens up the possibility of more complete use of the dialectical method as the main methodological paradigm of legal research.

Key words: *dialectics, metaphysics, formal logic, methodology of the philosophy of law, universal connection, universal movement, absolute calmness, absolute isolation, external impulse.*

Стаття надійшла 31 липня 2017 р.

УДК 340.12

В. В. Налуцишин

ІДЕАЛІСТИЧНЕ ТЛУМАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО КОНТРОЛЮ ТА ПРАВОВОГО ПОРЯДКУ В НІМЕЦЬКІЙ КЛАСИЧНІЙ ФІЛОСОФІЇ

Наведено ідеалістичне тлумачення соціального контролю та правового порядку в німецькій класичній філософії, яке відображено у творчості І. Канта, І. Фіхте, Ф. Шеллінга, Г. Гегеля, Л. Фейєрбаха та ін. Зазначено, що: правопорядок, на думку І. Канта, встановлюється для забезпечення свободи і повинен спиратися на загальнообов'язкові закони; І. Фіхте вважав, що досягнути соціального порядку можливо лише за допомогою суспільного договору; згідно з філософією Гегеля, основною цінністю, на якій ґрунтується соціальний контроль, є свобода як усвідомлена необхідність.

Ключові слова: *правовий порядок, соціальний контроль, право, свобода, суспільний договір.*

Постановка проблеми. Аналізуючи погляди представників німецької класичної філософії, можна стверджувати, що вони, як і представники Нового часу, формували своє уявлення про правопорядок на основі теорії суспільного договору. Водночас вони внесли в ідею порядку нові принципи такі, як: гласність, народне представництво, народний суверенітет, відповідальність держави, поділ влади, верховенство народу тощо. Дедалі частіше висловлювали думку, що держава та порядок є взаємозалежними, а мета порядку – мир.

Стан дослідження. Формування і розвиток соціального контролю та порядку, зокрема у німецькій класичній філософії, досліджували

такі вчені, як: І. І. Богута, К. К. Кальна, І. І. Левчук, М. Н. Марченко, В. С. Нерсесянц, Н. В. Панаріна, Г. С. Працко, І. А. Смирнова, А. В. Скоробогатов, Б. Н. Чичерін та ін.

Метою статті є дослідження ідеалістичного тлумачення соціального контролю та правового порядку в німецькій класичній філософії.

Виклад основних положень. Німецька філософія права другої половини XVIII – початку XIX ст. була єдиним духовним утворенням. Ця епоха повинна була здійснити критичну рефлексію права, суспільства, держави та правового порядку. Водночас філософія цієї епохи врахувала наукові досягнення минулого, відновивши діалектичний спосіб мислення, що сформувався ще в класичну епоху Античності, для якої характерне тлумачення світу як єдиного цілого, що розвивається через вирішення суперечностей між такими протилежними початками, як природа та суспільство, особа і держава, право і моральність тощо. Зберігши ідею високої культурної, гуманістичної місії філософії і права, що остаточно здолала механістичний та метафізичний характер світогляду, котрий панував до цього часу у вченні про людину, суспільство і мислення, представникам німецької філософії вдалося задовольнити вимоги свого часу [1, с. 37]. Основними представниками німецького ідеалізму були І. Кант, І. Фіхте, Ф. Шеллінг, Г. Гегель, Л. Фейєрбах та ін.

У філософському лібералізмі І. Канта ціннісно-раціональні підстави концепції розумного порядку значно збагачені новими концептами й категоріальними рядами. На відміну від попередніх теорій порядку, філософ зауважив на категоріях мислення, здатних більш точно розкрити природу належного у суспільному житті, виявити інтегруючі сили порядку, пов'язані з моральною природою людини. Без моральної основи неможливо, на думку І. Канта, сформувати політичний порядок. «Справжня політика не може зробити кроки, заздалегідь не віддавши належне моралі, і хоча політика сама по собі важке мистецтво, однак поєднання її з мораллю зовсім не мистецтво». Основи порядку в філософії критичного періоду закладені в розумності людини, її прагненні боротися за своє існування, покладаючись на відчуття і раціональне усвідомлення обов'язку, а також ціннісне ставлення до реальності [2, с. 321].

У своїй філософії І. Кант рішуче засуджував феодальний деспотизм, оскільки правління має бути не «батьківським», а об'єднуючим усіх правоздатних громадян. Класик відстоював позицію гуманістичного лібералізму, розглядаючи республіку як такий правовий порядок, за якого перемагають принципи народного представництва,

гласності, відповідальності уряду перед громадським контролем, поділу влади. І. Кант застерігав від узурпації влади, насамперед проти деспотизму суверенного правителя, саме тому він дає найбільш послідовну розробку принципу поділу влади на законодавчу, виконавчу і судову. Він наділяв правом проголошувати війну лише народ, а не уряд, адже найважливіша мета правління – забезпечити мир і згоду між народами [3].

І. Кант був прихильником теорії суспільного договору, однак його концепція суттєво відрізнялася від інших. Він розглядав «договір» як ідеї законодавчого розуму, даного індивіду як формальна умова будь-якої правової дії, тобто відмовився від звичного тлумачення суспільного договору як емпіричної реальності. За теорією І. Канта, суспільний договір слугував лише умовою існування соціального (суспільного) порядку. Він вважав, що ставлення індивіда до порядку повинно проявлятися у вигляді громадянської покори. Правова підстава порядку має дійсну суспільну силу, коли індивід підпорядковується закону з свідомістю належного, визнаючи «морально можливий зовнішній примус». Це впливає з категоричного імперативу І. Канта у поєднанні з категорією легітимного способу дій [4, с. 107]. Згідно з теорією І. Канта, метою держави є забезпечення правопорядку, стан найбільшої відповідності державного устрою принципам права, «до чого нас зобов'язує прагнути розум за допомогою категоричного імперативу», а не благо і не щастя кожного підданого [5, с. 213].

І. Кант вважав, що правопорядок має спиратися на загальнообов'язкові закони, які повинні впливати з рівності сторін у приватноправових відносинах. Однак І. Кант робить серйозну поступку феодальній ідеології, виправдовуючи закріплену в законодавстві владу чоловіка над дружиною, пана над слугою. Центральною ідеєю філософії І. Канта є прерогатива народу вимагати своєї участі у встановленні правопорядку шляхом прийняття конституції, що виражає його волю. По суті, – це прогресивна демократична ідея народного суверенітету, верховенство народу, що проголошується І. Кантом услід за Руссо та обумовлює свободу, рівність і незалежність усіх громадян у державі [6, с. 228].

Міркуючи про сенс порядку, І. Кант цю категорію розглядає у взаємозв'язку з свободою. Як стверджує цей філософ, порядок встановлюється, власне, для забезпечення свободи, а свобода полягає в підпорядкуванні тільки тому закону, на який я дав згоду. З огляду на це, виникає ідея не підпорядкування будь-якому закону і будь-якій владі. І навпаки, як висловлюється філософ, якщо ж я зобов'язаний підкорятися будь-якій встановленій владі й від її розсуду повинен

очікувати поліпшення існуючого порядку, то свобода може ніколи не реалізуватися [7, с. 401].

Отже, ціннісною опорою порядку І. Канта була свобода, основним привілеєм якої він вважав самообмеження власної сваволі, повагу до свободи інших. І. Кант, як і Руссо, вирішив питання можливості свободи в суспільстві тим, що включив в автономну мотивацію поведінки індивіда повагу до інших рівних їй істот. Ця сутність «загальної волі» Руссо переходить у моральний закон І. Канта – категоричний імператив, зміст якого полягає не лише в обмеженні власного егоїзму, але й самообмеження, щоб не зруйнувати суспільство, встановлене на основі відносин типу договору, угоди, обіцянки, збереження тощо [8, с. 481–485].

Моральна свобода особи, за І. Кантом, полягає в усвідомленні та виконанні обов'язку перед самим собою й іншими людьми, коли існують вільна воля і воля, підпорядкована моральним законам. Ідея свободи людини пов'язувалась із правовою рівністю людей. Філософ вважав, що для того, хто звик до свободи, немає більшого нещастя, ніж бути відданим у владу такої же суті, як він сам, що може примусити його відмовитися від своєї волі і робити те, що він хоче [9, с. 329].

Автономія індивіда визначається у свободі від зовнішнього примусу, насильства, неволі чи маніпуляції, а також від внутрішніх мотивацій, спонуканих бажаннями, пристрастями чи упередженнями. «Природжене право тільки одне-єдине: свобода – право, що притаманне кожному в силу його належності до людського роду» [10, с. 147]. Свобода є відсутністю зумовленості як такої, що діє в природі як форма детерміністичних взаємозв'язків чи законів. Свобода є наслідком вибору, а основою вибору – розум людини. Тому слід погодитись, що свобода розглядається І. Кантом як людська здатність самостійно розпочинати дію чи вносити зміни в соціальний світ [11, с. 42].

На думку І. Г. Фіхте, досягнути порядку можливо лише за допомогою договору, мета якого полягає у визначенні меж свободи кожного індивіда і в установленні примусової влади. Цей договір має на меті забезпечення порядку, який полягає у безпеці індивіда і у дотриманні меж власності кожного члена суспільства. Для забезпечення порядку, як вважає І. Г. Фіхте, створеного дією загальної волі, потрібна надсила, що перевершує силу кожного окремого індивіда. За допомогою цієї надсили держава і здійснює примус, який мусить бути правомірним: влада повинна діяти лише відповідно до цивільного та кримінального закону [12, с. 165]. У цього філософа, як й у І. Канта, ціннісною основою є свобода. Думку про те, що, якщо хочеш бути вільним, то ти зобов'язаний обмежити свою свободу визнанням свободи інших людей, наводить І. Фіхте до таких пропозицій: а) закони повинні міс-

тити такі гарантії свободи, які кожна особистість могла б прийняти як свої; б) закони мусять неухильно дотримуватися, бо закон – влада [13, с. 163].

І. Фіхте вважав суперечність між необхідністю та свободою головною проблемою етики. На його думку, людина підкоряється закону не тільки як частина природи, але й як суб'єкт громадянського історичного процесу. Філософ вбачав у свободі дію, що ґрунтується на пізнанні необхідності. І. Фіхте ввів поняття ступеня свободи, що фіксує доступність свободи людям залежно від рівня історичного розвитку суспільства, в якому вони перебувають, а не від індивідуальної мудрості [14, с. 97].

Свобода, за І. Фіхте, полягає у добровільному підпорядкуванні індивіда законам і меті розвитку людського роду. Це підпорядкування ґрунтується на пізнанні необхідності. Під впливом Спінози він визнає, що фізична природа людини та її воля, вся духовна діяльність людини взагалі детерміновані. Людина підпорядкована закону причинної зумовленості, яка настільки необхідна, що все, що ми називасмо випадковим, виявляється лише видимістю випадковості та пояснюється недостатнім знанням [15, с. 266].

Щодо Гегеля, то він поділяв платонівську позицію стосовно того, що право й порядок у суспільстві нерозривно пов'язані з ідеями, логікою, розумом тобто тими чинниками, які належать до «ідеальних». Отже, згідно з філософією Гегеля, природа правопорядку є ідеальною [16, с. 15].

Право Гегель ототожнював із свободою, воно постає як система підпорядкування. Свобода є знанням і усвідомленням такого підпорядкування. На його думку, основна заповідь права – «будь особою і поважай інших як осіб» [17, с. 65]. Філософ обґрунтовує формальну правову рівність людей: люди рівні як вільні особи, рівні в однаковому праві на приватну власність, але не в розмірі володіння власністю. Вимога фактичної рівності розглядається ним як нерозумний погляд [18, с. 82].

Гегель розглядав громадянське суспільство як стан суспільних зв'язків, в основі яких є взаємодія і взаєморозвиток індивідуального та загального. У «громадянському суспільстві кожен для себе – ціль, усі інші для нього – ніщо, проте без цих інших людина не може задовольнити свої потреби й змушена взаємодіяти з ними. Тому ціле виступає ґрунтом опосередкування, на якому дають собі свободу всі одиничності» [19, с. 50].

Цінність людини найповніше проявляється в громадянському суспільстві, котре визначається самоцінністю індивідуального буття

конкретної людини, яка «є для себе особливою метою, цілісністю власних потреб і сумішно природної необхідності та свавілля; та опосередкованістю індивідуального буття, формою загальності, оскільки «кожне з них стверджує свою значимість і задовольняється тільки як опосередковане іншими такими ж індивідуальними буттями» [11, с. 52].

Проблема соціального контролю у Гегеля розглядається через концепцію соціальної інтеграції. На його думку, органічна єдність людей у стійкому суспільстві формується на всіх рівнях суспільного буття. Гегелівська теорія соціальної інтеграції містить шість стадій: юридичну основу, загальну владу та корпорацію, які характерні громадянському суспільству; виконавчу владу, законодавчу владу і громадську думку, які притаманні державі. У контексті громадянського суспільства поширюються значення і цінності солідарної взаємодії, пов'язаної з усвідомлюванням спільної зацікавленості людей у необхідності приватної автономії і потреби їх загальної безпеки, що передбачає наявність публічної волі в середині громадянського суспільства. На державному рівні є інтервенція державних чинників у суспільство, здійснюється інституціоналізація правових відносин та їх конституційне узаконення. Важлива роль відводиться системі освіти, яку запроваджує і підтримує держава. «Освіта є чи не найдієвішою формою поширення універсальних норм взаєморозуміння і взаємовизнання; вона запроваджує інтелектуальні передумови визнання універсальних прав, сприяючи їх суспільній легітимації через громадянське суспільство» [20, с. 229]. Із цього можна зробити висновок, що соціальний контроль у філософії Гегеля так само мав двосторонній характер і велике значення у ньому відводилось громадянському суспільству.

На думку Ф. Шеллінга, ідеалом історії є досягнення всезагального правового устрою – побудова міжнародної інституції, «держави держав», спроможної забезпечити міжнародну злагоду. Створенню такої держави передують необхідні умови: всезагальне поширення принципів правової держави й однакової зацікавленості у збереженні устрою всіх держав; підпорядкованість усіх держав єдиному спільному закону. Саме в правовій організації, на думку Ф. Шеллінга, найглибше та найефективніше реалізує себе свобода. Свобода, яка не має правових гарантій, є нестійкою. За умов безправ'я індивід ніколи не може бути впевненим у реальності своєї свободи. «Свобода має бути гарантована порядком, так само явним та стійким, як закони природи» [21, с. 269–270].

Загалом філософія Ф. Шеллінга – філософія свободи, у центрі якої є думка І. Канта про надчуттєву сутність характеру, з якої впли-

ває вільна дія. Як істота надчутлива людина визначає себе не ззовні з випадкової або емпіричної необхідності, а її вчинок впливає з внутрішньої сутності як вільної істоти. У вчинках людини абсолютна свобода тотожна з абсолютною необхідністю, оскільки вільне лише те, що діє тільки відповідно до законів своєї сутності. Як у субстанції Спінози, у надчуттєвій основі характеру необхідність збігається зі свободою. «Саме внутрішня необхідність осягнутої розумом суті і є свобода; сутність людини є її власне діяння, необхідність і свобода існують одна в іншій, як одна сутність, лише розглянута з різних сторін і тому є то одним, то іншим; в собі вона свобода, з формальної сторони вона – необхідність» [22, с. 52–69].

Отже, декларована Ф. Шеллінгом тотожність необхідності та свободи вимагається їх протилежністю. Саме ця тотожність формує основу для гармонії між об'єктивним і суб'єктивним у діяльності людини і суспільства та є основою згоди між свободою й розумністю. Тобто у цій тотожності є філософське обґрунтування Ф. Шеллінгом соціального порядку та контролю. Вся історія філософом вбачається як безперервне поступове здійснення одкровення абсолютного тотожності. Однак такою вона виявляється не завдяки історичній діяльності людей, а переноситься в сферу теософії та філософії одкровення абсолюту [23, с. 165].

Л. Фейербах підкреслював, що не людина нав'язує реальному світу порядок у процесі його пізнання, а, навпаки, впорядкованість світу забезпечує утворення в нашій свідомості раціональної картини. Такий висновок можна простежити з таких висловів філософа: «Книга природи складається не з хаосу, криво і навкіс нагромаджених букв або літер, так що тільки розум вносить порядок і взаємний зв'язок в цей хаос...» [24, с. 192–193].

Л. Фейербах був противником класичної релігії і намагався створити нову, людиноцентричну, яка повинна бути заснована на почутті сердечного відношення між людьми і яка б була справжньою основою порядку в суспільстві. Суть етики Л. Фейербаха можна окреслити такими положеннями: прагнення до щастя дано людині від народження, однак воно контролюється і виправляється з двох сторін: з боку природних наслідків учинків людини (за сп'янінням слідує похмілля, за надмірністю – хвороба); з боку їх суспільних наслідків (якщо людина не поважає в інших людях прагнення до щастя, то вони заважають її прагненню до щастя). Якщо людина хоче задовольнити своє прагнення до щастя, вона повинна правильно оцінювати наслідки своїх учинків, а також поважати рівне право інших на те ж саме прагнення [25, с. 158]. Отже, визнання рівного права на прагнення

до щастя можна вважати ціннісною основою соціального контролю та порядку в філософії Л. Фейєрбаха.

Полемізуючи з І. Кантом із приводу обов'язку, Л. Фейєрбах зазначав, що категоричний імператив імпонує з погляду абстрактної філософії, однак на практиці є лише бажанням. Усвідомлення обов'язку, на його думку, – це насамперед усвідомлення своєї тотожності з іншими людьми, повага іншої людини, оскільки «існує повага перед самим собою, але обов'язок представлений тільки іншою людиною» [26, с. 636]. Водночас людина, стверджував Л. Фейєрбах, відчуває себе відповідальною лише за те, за що на неї покладають відповідальність інші люди. Вона заявляє про себе вчинками, тому може відповідати тільки за них. «Особа... може зазнавати відповідальності і відчувати себе відповідальною лише за те, що втручається у сферу інших людей, завдає їм зло та перешкоджає їхньому устремлінню до щастя. Людина, продовжує філософ, може бути відповідальною лише за свої вчинки, а не за те, якою вона є» [27, с. 24].

Вважається, що філософські погляди Л. Фейєрбаха стали ідейною основою марксизму. Саме марксизм відстоював позиції революційного перетворення дійсності, зруйнування старого, несправедливого соціального порядку і формування нового суспільного життя, яке забезпечить добробут суспільства та благополуччя кожного його представника [28, с. 131].

Висновки. Основними представниками німецького ідеалізму були І. Кант, І. Фіхте, Ф. Шеллінг, Г. Гегель, Л. Фейєрбах та ін. Правопорядок, на думку І. Канта, встановлюється для забезпечення свободи та повинен спиратися на загальнообов'язкові закони. Ціннісною основою порядку філософ вважав свободу, яка полягала у самообмеженні власної сваволі та повагу до свободи інших. І. Кант розглядав республіку як правовий порядок, за якого забезпечені принципи народного представництва, гласності, відповідальності уряду перед суспільством, поділу влади та громадського контролю. Тобто у філософії І. Канта було двостороннє розуміння соціального контролю: держава контролює суспільство за допомогою права, водночас є й громадський контроль за порядком здійснення державної влади.

Ідея суспільного довгору, яка виникла ще в Новий час, була підтримана й представниками німецької класичної філософії. Так, суспільний договір розглядався І. Кантом як основа існування легітимного соціального порядку, який можливий лише у разі громадянської покори та «морально можливого зовнішнього примусу». Ідею суспільного договору також підтримав Фіхте, який вважав, що досягнути соціального порядку можливо лише за його допомогою. Мету суспільного

договору він вбачав у визначенні меж свободи та встановленні примусової влади. Правовий порядок, за Фіхте, полягає у безпеці індивіда і суспільства та у дотриманні меж власності кожного члена суспільства відповідно до чинного закону. Ціннісною основою порядку в нього також є свобода, яка потребує зобов'язання обмежити свою свободу визнанням свободи інших.

Згідно з філософією Гегеля, природа правопорядку є ідеальною, оскільки впроваджується з абсолютної ідеї в діяльність людей. Духовна субстанція, на його думку, зумовила виникнення інституціональних основ порядку, що виражаються в законах і соціальних інститутах. Основною цінністю, на якій ґрунтується соціальний контроль, є свобода як усвідомлена необхідність. Соціальний контроль, за Гегелем, має двосторонній характер. Громадянське суспільство розглядається як таке, що формує соціальні форми прояву порядку, а держава виражає розумність і владну волю правового порядку.

Декларована Шеллінгом тотожність необхідності і свободи формує основу гармонії між об'єктивним і суб'єктивним у діяльності людини та суспільства, є основою згоди між свободою і розумністю. Тобто у цій тотожності є філософське обґрунтування Шеллінгом соціального порядку та контролю. У філософії Фейєрбаха ціннісною основою соціального контролю і порядку можна вважати визнання рівного права кожної людини на прагнення до щастя.

1. Смирнова И. А. Свобода личности и правовое государство (Из истории правовой мысли): дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / И. А. Смирнова. – М.: РГБ, 2002. – 175 с.

2. Левчук І. І. Феномен соціального порядку – історико-політична інтерпретація / І. І. Левчук // Актуальні проблеми політики: зб. наук. пр. – Одеса, 2009. – Вип. 36. – С. 316–326.

3. Анохина В. В. Пропедевтика. Исторические типы классической философии. Учебно-методический комплекс для студентов факультета философии и социальных наук специальности. – Мн.: БГУ, 2005. – 231 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://scibook.net/filosofii-istoriya/propedevtika-istoricheskie-tipy-klassicheskoy.html>

4. Працко Г. С. Порядок общества: теоретико-правовой и институциональный анализ: дисс. ... докт. юрид. наук: 12.00.01 / Г. С. Працко; Кубан. гос. аграр. ун-т. – Ростов-н.-Д., 2007. – 397 с.

5. История политических и правовых учений: учебник / М. Н. Марченко, И. Ф. Мачин. – М.: Высшее образование, 2005. – 495 с.

6. История политических и правовых учений / под общ. ред. В. С. Нерсесянца. – М.: НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА-М), 2000. – 352 с.

7. Чичерин Б. Н. История политических учений: в 2-х т. / Подготовка текста, вступ. ст. и коммент. И. И. Еалампиева. – СПб.: Издательство Русской христианской гуманитарной академии, 2008. – Т. 2. – 752 с.
8. История философии в кратком изложении / пер. с чеш. И. И. Богута. – М.: Мысль, 1991. – 590 с.
9. Кант И. Сочинение в шести томах / И. Кант. – М., 1964. – Т. 2. – 611 с.
10. Кант И. Сочинение в шести томах / И. Кант. – М., 1965. – Т. 4. – 544 с.
11. Гришук О. В. Людська гідність у праві: філософські проблеми: монографія / О. В. Гришук. – К.: Атіка, 2007. – 432 с.
12. Рассолов М. М. История политических и правовых учений / М. М. Рассолов. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2010. – 271 с.
13. Философия для аспирантов: учебник / под ред. И. И. Кального. – 3-е изд., стер. – СПб.: Лань, 2003. – 512 с.
14. Формування та розвиток ідеї гуманізму в праві: монографія / О. В. Гришук, А. І. Гелеш. – Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2013. – 97 с.
15. Краткий очерк истории философии / под ред. М. Т. Иовчука, Т. И. Ойзермана, И. Я. Шипанова. – М.: Мысль, 1971. – 790 с.
16. Панаріна Н. В. Право як нормативна основа формування правопорядку: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Н. В. Панаріна; Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого. – Х., 2008. – 202 с.
17. Гегель Г. В. Ф. Сочинения: в восьми томах / Г. В. Ф. Гегель. – М.-Л., 1934. – Т. 7. – 380 с.
18. Нерсесянц В. С. Гегелевская философия права: история и современность / В. С. Нерсесянц. – М.: Наука, 1974. – 287 с.
19. Дашо Т. Ю. Загальна характеристика поняття «громадянське суспільство» / Т. Ю. Дашо // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. – Львів, 2006. – Вип. 2. – 340 с.
20. Карась А. Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях і неокласичних інтерпретаціях: монографія / А. Карась. – К.; Львів, 2003. – 520 с.
21. Андрущенко В. П. Вступ до філософії. Великі філософи: навчальний посібник / В. П. Андрущенко. – Х.: СПДФЛ Чиженко С. Ю., ТОВ «РИФ», 2005. – 512 с.
22. Асмус В. Ф. Диалектика необходимости и свободы в философии истории Гегеля / В. Ф. Асмус // Вопросы философии. – 1995. – № 1. – С. 52–69.
23. Шельгорн Д. С. Эволюция представлений о свободе человека в философской мысли Античности и Нового времени / Ш. С. Шельгорн // Вестник Челябинского государственного университета. – 2014. – № 17 (346). – Вып. 33. – С. 163–169.
24. Фейербах Л. Критические замечания к «Основным положениям философии будущего» / Л. Фейербах // Сочинения: в 2 т. – М.: Наука, 1995. – Т. 1. – 502 с.
25. Рыбин В. А. Гуманизм как этическая категория / В. А. Рыбин. – М.: Логос, 2004. – 272 с.

26. Фейербах Л. Избранные философские произведения: в 2 т. / Л. Фейербах. – М.: Полит. лит-ра, 1955. – Т. 1. – 1620 с.

27. Грищук В. К. Філософсько-правове розуміння відповідальності людини: монографія / В. К. Грищук. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2013. – 768 с.

28. Гусев Д. А. Краткая история философии: Нескучная книга / Д. А. Гусев. – М.: Изд-во ИЦ ЭНАС, 2003. – 224 с.

Налуцишин В. В. Идеалистическое толкование социального контроля и правового порядка в немецкой классической философии

Приведено толкование социального контроля и правового порядка в немецкой классической философии, нашедшее свое выражение в творчестве И. Канта, И. Фихте, Ф. Шеллинга, Г. Гегеля, Л. Фейербаха и др. Отмечено, что: правопорядок, по мнению И. Канта, устанавливается для обеспечения свободы и должен опираться на общеобязательные законы; достичь социального порядка, согласно И. Фихте, можно только с помощью общественного договора; основной ценностью, на которой зиждется социальный контроль, в философии Гегеля является свобода как осознанная необходимость.

Ключевые слова: *правовой порядок, социальный контроль, право, свобода, общественный договор.*

Naluzyshyn V. V. The idealistic interpretation of social control and legal order in German classical philosophy

The idealistic interpretation of social control and legal order in German classical philosophy found its' expression in the works of I. Kant, I. Fichte, F. Schelling, G. Hegel, L. Feuerbach and others.

Law and order, according to I. Kant, is established to ensure freedom and must be based on universally binding laws. According to Kant's works the value basis of order consisted of self-restraint of one's own arbitrariness and respect for the freedom of others.

Kant regarded the republic as a legal order, under which the principles of popular representation, transparency, government accountability to society, separation of powers and public control were ensured. Thus, we can conclude that there is a two-way understanding of social control in Kant's philosophy: the state exercises control over society through the use of law, and at the same time, there is civil control over the implementation of state power.

The idea of a social compact, originated in the Modern Times and was supported by representatives of German classical philosophy. So, the social compact has been viewed by Kant as the basis for the existence of a legitimate social order, which is possible only in the case of civil obedience and «morally possible external coercion». The idea of a social compact has been also supported by Fichte, who believed that social order can only be achieved with it's help. According to Fichte works the purpose of the social compact is the definition of the boundaries of freedom and the establishment of coercive power. Fichte said that the legal order means the security of the individual and society and in respect of the boundaries of property of each member of society in accordance with the law. Fichte believes that

the freedom is also a value basis of the order, which requires a commitment to limit its freedom by recognizing the freedom of others.

According to Hegel's philosophy, the nature of law and order is ideal, since it is introduced from the absolute idea into people's activities. He believes that spiritual substance, gave rise to institutional bases of order, expressed in laws and social institutions. The freedom as a conscious necessity is the main value on which social control is based on. According to Hegel's works the social control has a bilateral character. Civil society is seen as such that forms the order's social types of manifestation and the state expresses reasonableness and imperious will of a legal order.

Key words: *legal order, social control, law, liberty, social compact.*

Стаття надійшла 22 червня 2017 р.

УДК 340.12

О. О. Пастернак

УНІВЕРСАЛЬНІ ПРИНЦИПИ БІОЕТИКИ ЯК АНТРОПОЛОГО-ПРАВОВІ ОРІЄНТИРИ ПРАВОСУДДЯ

*Розглянуто вплив сучасних технологічних процесів на формування принципів біоетики. Проаналізовано основні принципи, які характерні американській та європейській моделям біоетики, запропоновані Т. Бочампом, Дж. Чілдрессом і консолідованим дослідженням *Biomed II* відповідно. Розкрито антрополого-правову сутність принципів біоетики й їх співвідношення із реаліями людського буття. Детерміновано, що унікальність біоетичних питань, своєю чергою, потребує суб'єктивного підходу до кожної етико-правової дилеми.*

Ключові слова: *біоетика, принципи біоетики, автономія особистості, гідність, вразливість, цілісність, *Biomed II*, правосуддя.*

Постановка проблеми. Сучасне суспільство характеризується динамічним розвитком науково-технічного прогресу та всезагальним удосконаленням буття людини. Тож однією з центральних проблем сьогодення є забезпечення гідного життя у стрімко мінливих умовах сучасності. Дедалі частіше у засобах масової інформації вживають термін «біоетика», теоретичним підґрунтям якої є філософська антропологія (М. Шелер), феноменологія (Е. Гуссерль) і найбільшою мірою філософія персоналізму (Ф. Шлейермахер).

Біоетика стала «нішевою» наукою, яка пропонує засади, принципи і правила, відповідно до яких людина є метою науки а не засобом